

Activiteitenverslag
Samenwerkingsverband Waterland

1993-1998

Info **Activiteitenverslag** **Samenwerkingsverband Waterland**

1993-1998

Het Samenwerkingsverband Waterland is een onafhankelijke groep van boeren en natuurbeschermers die nadenken, discussiëren en workshops organiseren over onderwerpen op het gebied van plattelandsontwikkeling en agrarisch natuur- en milieubeheer

Dit verslag is een uitgave van het Samenwerkingsverband Waterland

Tekst:

Samenwerkingsverband Waterland, Frode Numan

Tekstcorrecties en adviezen:

K.C. Numan

Foto's:

W. Edel, F. Numan, F. Parmentier, F. Visbeen en E. Zijp

Vormgeving:

Rutger Post/InBeelding

Druk:

Drukkerij Raddraaier

april 1999

Dit verslag en de nog niet uitverkochte publicaties zijn verkrijgbaar bij het Samenwerkingsverband Waterland:

Koemarkt 53-1

1441 DB Purmerend

Tel: 0299 43 74 63

Fax: 0299 43 02 98

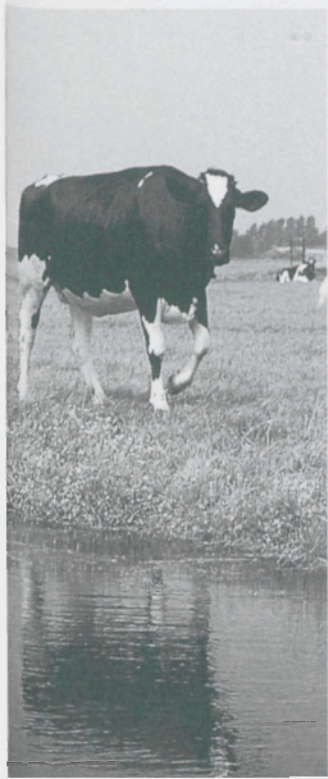
Rabobank: 3540.52.500

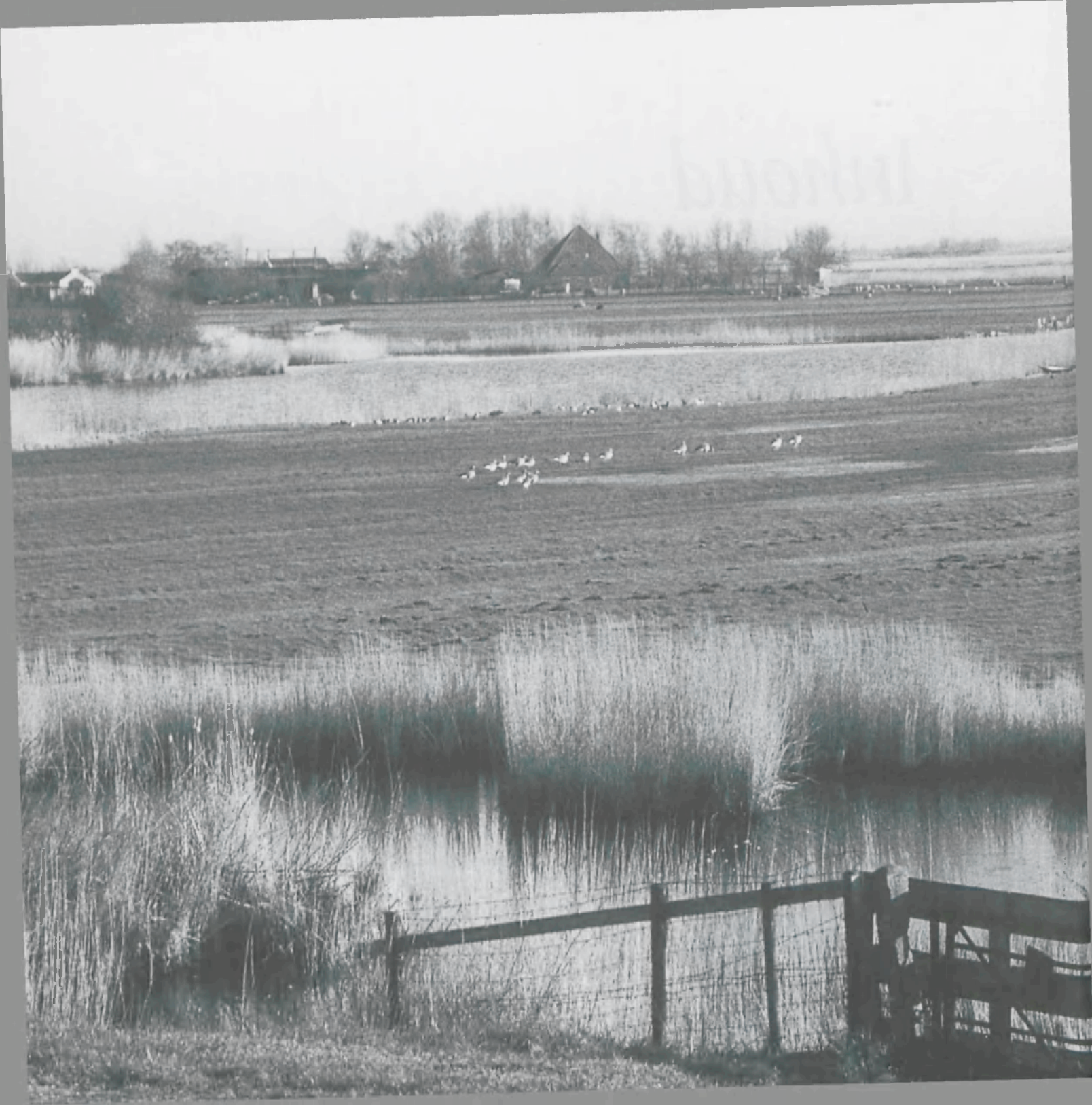
KvK: S 236332

Inhoud

inleiding	5
projecten	8
niet-projectgebonden activiteiten	17
blik op de toekomst	19
de organisatie	21
publicaties	22

Inleiding

Het Samenwerkingsverband Waterland

In een moerassig laagveengebied boven Amsterdam leven koeien en weidevogels in een door mensenhanden gemaakt open en groen weidelandschap: Waterland. Hoewel de modernisering van de landbouw ook hier, zij het soms schoorvoetend, plaatsvindt en de asfaltering en verstedelijking hun littekens in het landschap hebben getrokken, is het gebied nog steeds een van de pareltjes van Nederland. De natuur in het gebied is uniek met haar duizenden weidevogels en de vele veenmosrietlandjes. Het zijn niet alleen de natuurbeschermingsorganisaties die aan de instandhouding van dit unieke landschap werken. Het zijn juist ook de boeren, wier voorouders dit landschap maakten, die meedenken en meewerken aan het behoud van Waterland. Van een klein groepje van hen leest u in dit verslag wat zij de laatste vijf jaar voor het behoud van Waterland hebben gedaan. En zij deden dit niet alleen, nee, zij deden dit in een Samenwerkingsverband met natuur- en milieubeschermers. In het Samenwerkingsverband Waterland bedenken de werkgroep Jonge Boeren Waterland, het Centrum voor Landbouw en Milieu en enkele natuurbeschermers ideeën en projecten die als doel hebben het Waterlandse veenweidelandschap met haar unieke natuur en agrarische cultuur te behouden.

Het Samenwerkingsverband is in 1982 ontstaan toen veehouders en natuurbeschermers elkaar na een heftige discussie vonden in gezamenlijk weidevogelonderzoek. Nu, ruim 15 jaar later, worden op bijna alle in Waterland door de boeren gebruikte graslanden de nesten en jongen van weidevogels actief beschermd. Waterland is een van de weinige gebieden in Nederland waar het aantal broedende grutto's de laatste 10 jaar niet is afgenomen. Ook heeft het Samenwerkingsverband onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van het beheer van bloemrijke slootkanten, rietlanden en de aanleg van natuurlijke oeverbeschoeiingen. Het natuurbeheer door boeren is in Waterland zo gegroeid dat inmiddels een professionele Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland is opgericht waarbij bijna 200 boeren en ruim 300 vrijwilligers uit de omliggende steden en dorpen zijn aangesloten.

Het Samenwerkingsverband is met gemiddeld 10 deelnemers een kleine en onafhankelijke organisatie. Maar het is wel een organisatie met veel ervaring en steeds weer nieuwe ideeën. In dit verslag leest u hoe het Samenwerkingsverband kwam tot het oprichten van de Natuur-

vereniging, onderzoek deed naar het beheer van slootkanten, op 100 percelen een jaar lang elke maand grondmonsters nam, twee helofytenfilters liet aanleggen, vele grauwe ganzen een nummertje gaf, veel onderzoekers, bestuurders, burgers en boeren voorlichting gaf, meedacht over een systeem van natuurbeloning, honderden meters natuurlijke oeververdediging liet aanleggen en dit alles in 14 publicaties vastlegde.

Veel van de uitvoerende projecten zijn inmiddels overgenomen door de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland. Het Samenwerkingsverband ziet voor zich zelf nog steeds een rol als denktank, die ideeën ontwikkelt, soms uitprobeert en vervolgens neerlegt bij gemeenten, Provincie of Natuurvereniging. Met een cultuur van denken en doen hoopt het Samenwerkingsverband een bijdrage te leveren aan de vernieuwing van het Waterlandse platteland.

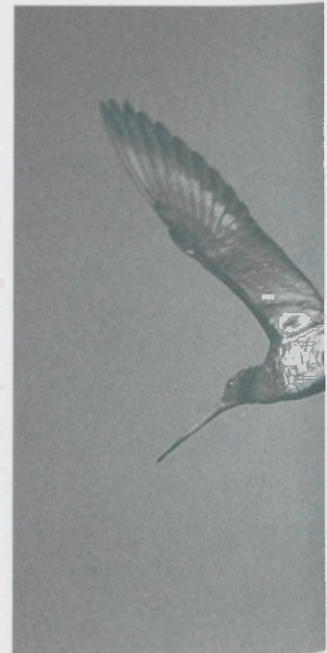
Plattelandsvernieuwing in Waterland neemt hoge vlucht

Een korte geschiedenis

Het agrarisch ondernemerschap in Waterland heeft door de eeuwen heen veel veranderingen gekend. In de vroege middeleeuwen werd in Waterland veel graan verbouwd. De boeren waren volledig zelfvoorzienend en onafhankelijk. Dit duurde tot halverwege de middeleeuwen het veenpakket door de ontginning zover was gedaald dat de agrarische sector noodgedwongen volledig moest overstappen op veehouderij. De Waterlanders werden afhankelijk van de nabijgelegen stad. Het vele water was hierbij een voordeel, want transport ging destijds het makkelijkst per schip. De boeren konden met hun melk en kaas op de platte schuit zo het centrum van Amsterdam in varen om daar hun waren te verkopen.

Pas halverwege de 20e eeuw nam het snelle vervoer over land de overhand. Vaarboer zijn was niet langer een voordeel, maar een nadeel. Ook de ongunstige verkaveling ging in de steeds verder gemechaniseerde veehouderij een belangrijke rol spelen. Bovendien kreeg de dichtbij gelegen stad steeds meer landhonger voor industrie en woningbouw. De stad werd een bedreiging voor de boeren.

Op haar beurt werd begin jaren '70 de intensivering van de landbouw gezien als bedreiging voor de unieke natuur met weidevogels, bloemrijke hooilanden en gevarieerde rietlanden. De overheid wees beheers- en reservaatgebieden aan waarbinnen boeren tegen vergoeding beperkingen werden opgelegd in hun bedrijfsvoering. Het gevolg van deze ontwikkelingen was dat veel boeren hun heil elders zochten. Ze vertrokken naar de dichtbij gelegen droogmakerijen, naar andere delen van Nederland of zelfs naar het buitenland. Andere boeren bleven wel, maar verkochten hun melkquotum vaak aan boeren buiten het gebied. Hierdoor kwam het weidelandschap in gevaar. Met het verdwijnen van de natuurlijke beheerders van het landschap dreigde ook veel natuur en een kenmerkend cultuurlandschap dichtbij de stad verloren te gaan.

Gelukkig bleef een deel ondernemersschap behouden. Toen de overheid Waterland aanwees als Waardevol Cultuur Landschap kwam een veelheid aan initiatieven op gang om de boeren en daarbij het huidige veenweidelandschap te behouden.

Waardevol Cultuurlandschap Waterland

Het Samenwerkingsverband heeft de kansen die de status als WCL-gebied met zich meebracht, met beide handen aangegrepen. Het Samenwerkingsverband heeft veel van haar kennis en ervaring bij WCL-Waterland in kunnen brengen, wat onder andere heeft bijgedragen aan het feit dat Waterland één van de best lopende WCL-gebieden werd.

Waar de Westelijke Land- en Tuinbouworganisatie met name projecten op het gebied van agrarische investeringen en product vernieuwing initieerde, ging het Samenwerkingsverband aan de slag om het agrarisch natuurbeheer te professionaliseren. Daarnaast is een veelheid aan ideeën op het gebied van agrarisch natuur- en milieubeheer met praktijkexperimenten onderzocht. Al met al zetten de Waterlandse boeren in op een breed palet aan vernieuwing. Inmiddels is Waterlands kwaliteitsvlees te koop, hebben een aantal bedrijven een 'hotelkamer' te huur en krijgen boeren een beloning voor actief natuurbeheer via de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland.

De Natuurvereniging

Het Samenwerkingsverband beschouwt de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland als haar kind, maar speelt al lang niet meer de rol van ouder. Na een vooronderzoek dat samen met het Centrum voor Landbouw en Milieu is uitgevoerd, heeft een initiatiefgroep van veehouders onder leiding van voormalig Dijkgraaf Wim de Boer de uiteindelijke oprichting gerealiseerd. De kennis en ervaring van het Samenwerkingsverband is daarbij nog veelvuldig van nut geweest. Naast kennis heeft het Samenwerkingsverband ook personeel geleverd aan de Natuurvereniging. Twee voorlichters en een weidevogelcoördinator hebben hun soms jarenlange ervaring in Waterland meegenomen. Ook een van de ervaren boeren uit het Samenwerkingsverband is als ontwikkelaar van nieuwe projecten bij de Vereniging in dienst gekomen. Dit heeft bijgedragen aan een vliegende start van deze nieuwe boerenorganisatie. Meer dan de helft van agrariërs in WCL-gebied Waterland is momenteel lid van de Natuurvereniging. Recent heeft de vereniging met de nota *'Groen Licht voor Proefgebied Waterland'* een onderhandelingsvoorstel voor een twaalfjarig natuur- en milieucontract bij de overheid op tafel gelegd. De Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland heeft zo een voorbeeldfunctie gekregen binnen het bestuurlijk experiment milieucoöperaties.

Projecten van het Samenwerkingsverband Waterland in de periode 1993-1998

De projecten van het Samenwerkingsverband zijn doorgaans het best te omschrijven als praktijkonderzoek. Het Samenwerkingsverband zoekt naar praktische en werkende oplossingen voor problemen die het tegenkomt. De nodige kennis wordt verkregen door studie en gerichte discussie en vooral door daarnaast de ideeën in de praktijk te toetsen.

Natuurprojecten

Weidevogelbescherming (1982-1995)

Sinds de oprichting is het Samenwerkingsverband bezig met weidevogelonderzoek. Bij het eerste onderzoek was het de bedoeling vast te stellen wat er met weidevogelnesten gebeurde door de verschillende werkzaamheden op het land. De nesten werden opgezocht en gemarkeerd met stokken zodat de onderzoekers de nesten naderhand makkelijk terug konden vinden. Gevolg was dat ook de boeren de nesten beter konden vinden en dus tijdens het uitrijden van mest én bij het maaien konden ontwijken. Het resultaat was tweeledig: het mislukken van de eerste onderzoeksopzet en de geboorte van de vrijwillige weidevogelbescherming in Waterland. Door de jaren is dit nuttige vrijwilligerswerk enorm gegroeid. Van de eerste 14 bedrijven en 10 vrijwilligers in 1982 naar 141 bedrijven en 275 vrijwilligers in 1995. Hoewel vanaf 1990 geld beschikbaar was om een deeltijdmedewerker aan te stellen voor de begeleiding van nieuwe boeren en vrijwilligers, werd het Samenwerkingsverband in de jaren '90 naar de mening van de deelnemers te zeer een uitvoeringsorganisatie. Dit was mede een reden om de Vereniging Agrarisch

Natuurbeheer Waterland in het leven te roepen. De organisatie van de weidevogelbescherming is vervolgens met ingang van het seizoen 1996 overgedragen aan de Natuurvereniging. Elk jaar deed het Samenwerkingsverband Waterland in een rapport verslag van de resultaten van de weidevogelbescherming. Ook dit is door de Natuurvereniging overgenomen.

Financiering & ondersteuning : Provincie Noord-Holland, Recreatieschap Waterland, Landschapsbeheer Noord-Holland, Gemeenten Waterland & Gemeente Amsterdam.

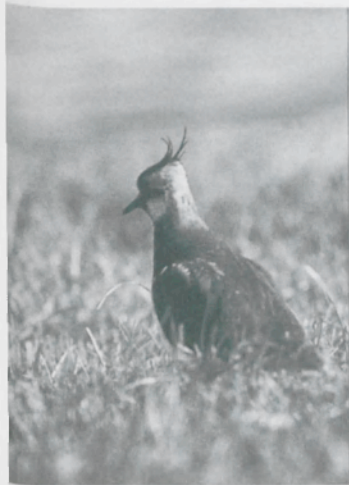
Weidevogels, Graslandgebruik en Waterpeilen 1982-1991 (1993)

Zoals eerder gezegd is het Samenwerkingsverband ontstaan rond de start van het onderzoek naar de lotgevallen van weidevogels op melkveebedrijven. Bij dit onderzoek is gekeken naar de relatie tussen het voorkomen en de broedresultaten van weidevogels in relatie tot het grondgebruik en het waterpeil. In 1993 is het onderzoek met de in de jaren 1982 tot 1991 verzamelde gegevens afgerond. De belangrijkste uitkomst van het onderzoek was dat bij peilverlaging het belang van weidevogelbescherming toeneemt door de verandering in het graslandgebruik. Daarnaast is gebleken dat continuïteit in het grondgebruik vooral bij maailand een belangrijke positieve bijdrage aan de weidevogeldichtheid oplevert.

Financiering : Provincie Noord-Holland, Prins Bernhard Fonds, Recreatieschap Waterland, Dienst Beheer Landbouwgronden ministerie LNV, Wereldnatuurfonds, Vereniging Natuurmonumenten en Provincie Zuid-Holland.

Slootkantonderzoek (1986-1997)

Naast de belangstelling voor weidevogels groeide ook de interesse voor planten. Bij het toenemen van de melkproductie per koe zijn de eisen aan de voederwaarde van het grasgewas steeds hoger geworden. Gevolg van het steeds intensiever graslandbeheer is het verlies van kruidenrijkdom op de percelen. Er blijken echter ook op relatief intensieve agrarische bedrijven kansen te zijn voor kruidenrijke en kenmerkende vegetaties. Met name de slootkanten zijn uitermate geschikt. Voor de productie van voedergewas is de eerste meter vanaf de slootrand van minder belang terwijl de overgang van nat naar droog juist een gevarieerd biotoop is waar een relatief kruidenrijke vegetatie tot ontwikkeling kan komen. Gedurende een lange periode heeft het Samenwerkingsverband geëxperimenteerd met verschillende vormen van slootkantbeheer. De resultaten van dit onderzoek zijn vastgelegd in het rapport 'De plantenkant van Waterland'. Gebleken is dat de potenties van het slootkantbeheer door het brakke verleden van Waterland heel anders zijn dan in bijvoorbeeld de Zuidhollandse veenweidegebieden. Ook is duidelijk geworden

dat slootkantbeheer in veengebieden een zaak is van veel geduld. Wel zijn met het aanleggen van drassige terrastaluds op relatief korte termijn interessante resultaten haalbaar. De ervaringen van het Samenwerkingsverband worden dankbaar gebruikt door de Natuurvereniging, die in 1998 al meer dan 300 kilometer slootkantcontract met haar leden had.

Financiering: Provincie Noord-Holland

Grazende vogels (1995-1996)

Gedurende het najaar, de winter en vooral het vroege voorjaar kunnen vogels als smienten, ganzen en zwanen boeren schade berokkenen. Het gras dat is bedoeld voor schapen en koeien verdwijnt in de magen van deze grazende vogels. Boeren kunnen een vergoeding krijgen voor de geleden schade mits zij hun best doen om deze schade te voorkomen. Gevolg is dat de vogels van boer naar boer worden verjaagd, meer vliegbewegingen maken, meer energie verbruiken en dus meer honger krijgen. Een omslag in het denken was nodig om uit deze cirkel te komen. Steeds vaker, ook in Waterland, doet het idee opgeld dat de vogels beter kunnen worden opgevangen dan verjaagd. Het Samenwerkingsverband heeft verkend of bij boeren, natuurbeschermers en jagers, draagvlak is voor de opvanggedachte. En hoe groot moet een opvanggebied zijn? En wat zijn de te verwachte effecten in gebieden rondom een opvanggebied? Welke vergoeding is gepast? Na veel overleg met boeren, natuurbeschermers en jagers bleek voldoende draagvlak in het gebied aanwezig om een opvangproef te starten. Omdat de Natuurvereniging hiervoor de meest voor de hand liggende uitvoerder was, is na het opstellen van het rapport 'Grazende vogels in Waterland' het project overgedragen.

Financiering: Waardevol Cultuurlandschap Waterland, Provincie Noord-Holland.

Voorlichting agrarisch natuurbeheer (1995)

Het Samenwerkingsverband wil haar kennis over agrarisch natuurbeheer verspreiden onder bestuurders, burgers maar vooral boeren. Zo kan de kennis worden omgezet in daden. Voorlichting heeft daarom altijd een belangrijke rol gespeeld in het werk van het Samenwerkingsverband. Deze voorlichting bestond uit excursies, lezingen en rapportages en voorlichtingsmateriaal. Daarnaast had het Samenwerkingsverband in 1995 een voorlichter in dienst die boeren uit de streek op bijvoorbeeld open dagen informeerde over de mogelijkheden van agrarisch natuurbeheer. Tenslotte heeft het Samenwerkingsverband in 1995 met nieuwsbrieven de boeren uit de streek zoveel mogelijk betrokken bij de lopende projecten en vooral bij de oprichting van de Natuurvereniging.

Financiering: Waardevol Cultuurlandschap Waterland, Provincie Noord-Holland.

Na de aanleg van een wilgenschoeving is een luwe zone ontstaan waarin een ecologisch interessante rietkraag zich kan ontwikkelen

Aanleg en evaluatie natuurlijke oeververdediging (1992-1996)

Een reeds beproefde methode om afslag van percelen langs brede wateren tegen te gaan en tegelijk natuurwinst te boeken is de afgelopen jaren verder uitgebreid en geëvalueerd. De natuurlijke oeverbeschoeiingen bestaan uit een dubbele rij palen die één tot twee meter uit de kant in het water worden geplaatst. Daartussen worden bossen wilgentakken gebonden. In de luwe zone tussen beschoeiing en perceel kan zich in alle rust een rietkraag ontwikkelen die na het verteren van de takkenbossen een natuurlijke bescherming biedt tegen afslag van het perceel. De evaluatie van een aantal wilgenbeschoeiingen vier en vijf jaar na aanleg leerde dat deze vorm van oeverbeschoeiing heel goed kan werken mits een juist beheer wordt uitgevoerd. Langs een kale afgeslagen oever kan dan een aan de waterzijde stevige rietkraag ontstaan die aan de landzijde een bloemrijke riet- of hooilandstrook bezit.

Na de evaluatie door het Samenwerkingsverband is de Natuurvereniging op grond van de aanbevelingen voor het beheer, die in het rapport 'Natuurlijke oeververdediging in Waterland' zijn terug te vinden, met dit project verder gegaan.

Financiering : Waardevol Cultuurlandschap Waterland, Provincie Noord-Holland, Recreatieschap Waterland en Waterschap de Waterlanden.

Nestdetector (1994)

Nesten van weidevogels zijn soms lastig vindbaar, zeker in wat hoger gras. Een vrijwilliger die hielp bij de weidevogelbescherming kwam op het idee een apparaat te ontwikkelen dat met behulp van warmtesensoren nesten kan opsporen. Het bedrijf Hollandse Signaalapparaten B.V. werd in de arm genomen om dit idee nader uit te werken. Helaas bleek dat de beschikbare technische mogelijkheden te beperkt waren. Tijdens het maaien veroorzaakten stenen en molshopen valse meldingen doordat ze 3 tot 4 graden warmer zijn dan hun directe omgeving. Het geteste apparaat kon de stenen en molshopen niet onderscheiden van hazen, vogels en nesten met als gevolg dat de boer te vaak voor niks het maaien moest onderbreken.

Financiering : Provincie Noord-Holland.

Natuurbeloningssystemen (1995)

Samen met het Centrum voor Landbouw en Milieu heeft het Samenwerkingsverband onderzocht op welke wijze het beheer van natuur door boeren het best kan worden beloond. Welk beheer moet worden vergoed? Wat is de juiste hoogte van vergoedingen? Belangrijke uitgangspunten bij dit onderzoek waren dat de beloning gerelateerd moet zijn aan het behaalde resultaat,

Bij het slootkantonderzoek is met bordjes in de kant het uit te voeren beheer aangegeven

recht doet aan de inspanning van de boer, en dat het beloningssysteem controleerbaar is. Daarnaast moest het beloningssysteem een zinvolle aanvulling zijn op bestaande systemen en een niet te lage beloningsdrempel hebben. Niet voor elk plantje of beestje hoeft te worden betaald. De uitkomsten van dit onderzoek zijn als basis gebruikt voor het vergoedingensysteem dat de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland nu hanteert bij weidevogelbescherming en slootkantbeheer. Ook van dit onderzoek verscheen een rapport, 'Beloning van agrarische natuur in Waterland'.

Financiering : Waardevol Cultuurlandschap Waterland, Provincie Noord-Holland en Recreatieschap Waterland.

Wildredders (1992-1994)

Een wildredder is een stang met kettingen die voor op de trekker of maaimachine wordt bevestigd. De kettingen slepen door het gras voordat het gemaaid wordt zodat hazen, eenden en weidevogels tijdig worden verjaagd. Het Samenwerkingsverband ontwikkelde een hydraulisch beweegbare wildredder waarvan er in 1994 tien zijn gemaakt. De wildredders worden door loonwerkers en boeren in Waterland gebruikt.

Financiering : Recreatieschap Waterland en Waterlandse veehouders.

Grauwe ganzen (1996-1998)

De grauwe gans is een grazende vogel, maar toch een geval apart in Waterland. Een geval apart omdat deze vogel geen wintergast is maar een voor Waterland nieuwe broedvogel. Het aantal broedparen is de laatste jaren sterk toegenomen. Dit is een nieuwe ontwikkeling die zich op meer plaatsen in Nederland voordoet. Het draagvlak voor de opvang van zomergrazers is bij veehouders uiteraard veel minder. Het Samenwerkingsverband startte een onderzoek naar de populatiedynamiek van de grauwe ganzen. Met medewerking van de Rijksuniversiteit Groningen zijn gedurende drie jaar grauwe ganzen van halsbanden met een uniek nummer voorzien. Doel van het onderzoek is een beeld te krijgen waar de groei van de broedpopulatie vandaan komt. Is dit eigen aanwas of trekt een pleisterende groep ook doortrekkers aan die dan besluiten te blijven? Een ander belangrijke vraag is hoe de grauwe ganzen het gebied gebruiken. Blijven ze in een bepaald deel of trekken ze rond? Met het antwoord op deze vragen en in nauw overleg met betrokken veehouders wil het Samenwerkingsverband in een vervolgproject zoeken naar beheersmogelijkheden voor deze nieuwe natuur in Waterland. Hierbij wordt uiteraard nauw samengewerkt met de Natuurvereniging.

Financiering : Waardevol Cultuurlandschap Waterland en Provincie Noord-Holland.

De door het Samenwerkingsverband ontwikkelde, hydraulisch bedienbare Wildredder

Boerenzwaluwen (1993-1998)

De boerenzwaluw is een vogel waar veel boeren en vogelliefhebbers plezier aan beleven, dit wordt wel bewezen door de grote vraag naar de door het Samenwerkingsverband uitgegeven brochure 'Boerenzwaluwen in Waterland' met tips om het broeden op veebedrijven te stimuleren. Van deze brochure is in 1997 een herziene druk verschenen.

Daarnaast organiseert het Samenwerkingsverband jaarlijks met de vrijwilligers van de Natuurvereniging een telling van de nesten en broedparen op een groot aantal boerenbedrijven in Waterland. Over het voorkomen van de boerenzwaluw in Waterland-Oost is in 1996 een artikel in 'De Graspieper' verschenen, het blad van de samenwerkende vogelwerkgroepen in Noord-Holland.

Financiering : Provincie Noord-Holland.

Milieuprojecten

Stikstofbemonstering op perceelsniveau (1995)

Veenbodems breken door ontwatering langzaam af. Dit proces wordt mineralisatie genoemd. Hierbij komen voedingsstoffen als fosfaat en stikstof vrij. De stikstof kan door het gewas worden opgenomen of uitspoelen naar grondwater en oppervlaktewater. Hoe meer wordt opgenomen door het gewas des te minder spoelt er uit naar het omringende milieu. In moderne bemestingsadviezen wordt rekening gehouden met het stikstofleverend vermogen van de bodem bij het bepalen van de gewenste (kunst)mestgift. Deze bemestingsadviezen houden echter geen rekening met de typisch Waterlandse klei-op-veen-bodem en het moment van mineralisatie. Vooral dit laatste is een belangrijk gegeven wil je als boer de vrijkomende stikstof en fosfaat optimaal benutten. Het Samenwerkingsverband heeft daarom een poging gedaan om een beter inzicht te krijgen in het moment en de mate van mineralisatie in de voor Waterland typische klei-op-veenbodem. Op honderd percelen van tezamen tien melkveebedrijven zijn gedurende een jaar maandelijks grondmonsters gestoken en geanalyseerd in een 'boeren'-laboratorium. Hoewel de analyses van met name nitraat en in water oplosbaar fosfaat na enige ervaring goed mogelijk bleek met relatief eenvoudige middelen, gaven de uitkomsten onvoldoende houvast voor de veehouders. De relatie tussen de bodemvoorraad stikstof en fosfaat, bemesting, mineralisatie van het veen en de grasgroei blijkt dermate complex dat gedetailleerd meten vooralsnog geen basis kan zijn voor een bemestingsadvies op maat.

Financiering: Waardevol Cultuurlandschap Waterland en Waterlandse veehouders.

Waterzuivering met helofytenfilters 1995-1998

De sloten rond boerenerven zijn vaak troebel, raken vol met slib en stinken. De oorzaak hiervan is de lozing van slechts door een septic tank gezuiverde afvalwater van het huishouden en soms ook het bedrijf. Vooruitlopend op het rioleringsbeleid ging het Samenwerkingsverband op zoek naar mogelijkheden om zelf het afvalwater beter te zuiveren en zo de erfsloten weer schoon te krijgen. De meest aansprekende zuiveringsmethode bleek die met helofytenfilters. Dit zijn systemen die relatief eenvoudig aan te leggen zijn en weinig onderhoud vragen. Althans, zo deden andere projecten het voorkomen. Het Samenwerkingsverband besloot een praktijk-experiment te starten op twee melkveebedrijven die waarschijnlijk niet op de riolering aangesloten zullen worden. De vragen die het Samenwerkingsverband beantwoord wilde zien waren de volgende. Zijn helofytenfilters in een veenbodem aan te leggen? Is de zuiverende werking voldoende om de erfsloten schoon te krijgen en houden? En hoe zit het met onderhoud van dit soort filtersystemen? De ervaringen na ruim twee jaar leren dat de mogelijkheden om afvalwater van melkveebedrijven met helofytenfilters te zuiveren veelbelovend zijn maar dat de kinderziektes van deze zuiveringssystemen nog niet allemaal zijn opgelost. Zeker vergeleken met andere zuiveringssystemen scoren de twee helofytenfilters in Waterland goed. En belangrijker, de erfsloten op de twee bedrijven zijn aanzienlijk opgeknapt. Van slibvorming en stankoverlast is geen sprake meer. De kikkers springen alweer vrolijk rond.

Van het project met helofytenfilters is een tussenrapportage verschenen: *'Waterzuivering met helofytenfilter-een praktijkproef op twee melkveebedrijven in Waterland'*.

Financiering: Waardevol Cultuurlandschap Waterland, Provincie Noord-Holland en Hoogheemraadschap van Uitwaterende Sluizen in Hollands Noorderkwartier.

Overige projecten

Diaklankbeeld (1995)

Ter ere van het twaalf en een half jarig bestaan van het Samenwerkingsverband Waterland is een diaklankbeeld gemaakt. Met hulp van deskundigen is een zorgvuldig geselecteerde diaserie en een sprekende tekst op videoband gezet. Resultaat is een ruim twintig minuten durend onderhoudend diaklankbeeld met de titel *'Natuurlijk boeren in Waterland'*, waarin het verloop van de eerste twaalf en een half jaar Samenwerkingsverband wordt getoond.

Financiering: Recreatieschap Waterland, Rabobank Waterland en Waterschap de Waterlanden

De laatste fase in de aanleg van een helofytenfilter: per vierkante meter worden drie jonge rietplantjes gepoot

Vorstudie Natuurvereniging (1994)

Samen met het Centrum voor Landbouw en Milieu heeft het Samenwerkingsverband een uitgebreid vooronderzoek gedaan naar de mogelijkheden van een boerenvereniging voor agrarisch natuurbeheer. Belangrijkste onderdelen van dit project waren een marktverkenning, een draagvlakonderzoek in de streek en een verkenning van de beste organisatievorm. Tijdens dit project bleek zowel in de streek als bij de overheden belangstelling te zijn voor een organisatie die het natuurbeheer door boeren in Waterland op een professionele en deskundige manier kon invullen.

Financiering: Waardevol Cultuurlandschap Waterland en Provincie Noord-Holland.

Oprichting Natuurvereniging (1995)

Toen een vereniging perspectief bleek te hebben, is een initiatiefgroep van het Samenwerkingsverband Waterland tot de feitelijke oprichting overgegaan. Hierbij moest onder andere de organisatievorm nader worden uitgewerkt, de budgetten moesten worden verworven en een apparaat moest samengesteld. Alle zaken, van het leveren van ervaren personeel en het vinden tot aan het inrichten van het kantoor, heeft het Samenwerkingsverband verzorgd.

In 1995 kreeg het Samenwerkingsverband een enorme steun in de rug van de Provincie Noord-Holland met een cheque van f 1.500.000,- voor agrarisch natuurbeheer in Waterland.

Na de oprichting van de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland in december 1995 heeft het Samenwerkingsverband de anderhalfmiljoen gulden overgedragen aan deze nieuwe organisatie. De Natuurvereniging kende hierdoor een voortvarende start in 1996 en is inmiddels uitgegroeid tot een professionele boeren natuurorganisatie.

Om boeren in andere gebieden te kunnen laten profiteren van de ervaringen in Waterland is van de voorstudie een rapport gemaakt, 'Een vereniging voor agrarisch natuurbeheer in Waterland-voorstudie'.

Financiering: Waardevol Cultuurlandschap Waterland, Provincie Noord-Holland.

Wintertarwe, teelt-experiment en voederproef met geplet graan (1995-1997)

Teelt

Krachtvoer is een belangrijk maar kostbaar onderdeel van het voederrantsoen van melkvee bij de huidige productieniveaus. Energierijke gewassen als maïs en granen kunnen als (gedeeltelijke) vervanging van krachtvoer worden gebruikt. Wintertarwe heeft als voordeel ten op-

zichte van bijvoorbeeld maïs dat het vroeg in het jaar kan worden geoogst, waardoor in hetzelfde seizoen op hetzelfde land nog een grasgewas geteeld kan worden. Vijf veehouders in Waterland zijn onder leiding van een akkerbouwer uit de Beemster gaan experimenteren met de teelt van wintertarwe. Dit ging niet zonder slag of stoot. Zo bleken eenden verzot op de net gezaaide wintertarwe en de kiemplantjes. De eenden richtten op enkele percelen grote schade aan. Dit was ook voor de akkerbouwer nieuw. Hoewel graan verbouwen voor de melkveehouders een vak apart bleek te zijn, is het met veel doorzettings- en doorzaaivermogen toch gelukt tien hectare oogstbaar tarwegewas te telen. Door middel van gehele-plant-silage hebben de veehouders het gewas gekuild. Het product werd in combinatie met gras goed gegeten door het melkvee. Het Samenwerkingsverband werkt aan een 'teelthandleiding' voor wintertarwe in Waterland die in het voorjaar van 1998 onder de Waterlandse boeren zal worden verspreid.

Voederproef

Om nauwkeurig het effect van tarwe op het eiwitgehalte in de melk vast te stellen zijn op drie bedrijven voederproeven uitgevoerd met geplet graan, onder begeleiding van een veevoedingsadviesbureau. De proef bestond uit het afwisselend een aantal weken wel of niet geplet graan door het voederrantsoen te mengen. De verwachting was dat tijdens de periode dat geplet graan werd gevoerd het eiwitgehalte in de melk zou toenemen en het vetgehalte afnemen. Het bleek echter dat het effect van geplet graan sterk wordt bepaald door de rest van het seizoen en dat slechts in een klein deel van het jaar een positief effect op de gehalten in de melk is te bereiken.

Financiering : Waardevol Cultuurlandschap Waterland, Recreatieschap Waterland en Waterlandse veehouders.

Waterland op weg naar de 21e eeuw (1997)

De toekomst van het Waterlandse veenweidegebied is sterk in discussie. Gaat 'de stad' nog uitbreiden? Hoeveel en welke natuur willen we in Waterland? Hoe moet het met de waterpeilen? Blijft er nog ruimte voor boeren? Het Samenwerkingsverband discussieert hierover zelf regelmatig, maar wilde de discussie ook graag breder voeren en daarmee bouwstenen leveren voor de toekomstvisie voor het veenweidegebied die de Provincie opstelt. Het Samenwerkingsverband heeft hiertoe onder meer een discussieavond georganiseerd met meer dan veertig deelnemers vanuit overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en landbouw. Een weergave van deze discussieavond en de ideeën van het Samenwerkingsverband zijn neergelegd in het rapport 'Waterland, op weg naar de 21ste Eeuw'.

Financiering : Waardevol Cultuurlandschap Waterland en Provincie Noord-Holland.

niet projectgebonden Activiteiten

Uit het voorgaande zou makkelijk een verkeerd beeld van het Samenwerkingsverband Waterland kunnen ontstaan. Hoewel met name in de jaren 1995 en 1996 een groot aantal projecten is uitgevoerd, wil het Samenwerkingsverband geen projectorganisatie zijn. Veel meer is het een club die “met de benen op tafel” ideeën krijgt, bespreekt en helpt omzetten naar de praktijk. Praktijkonderzoek is daarbij altijd een nuttig gereedschap gebleken, maar is nooit een doel op zichzelf geweest. Het tegenovergestelde is eerder waar. De leden van het Samenwerkingsverband willen zo ongebonden mogelijk zijn. Juist in deze sfeer kan een open en vruchtbare discussie tussen boeren en natuurbeschermers ontstaan.

Dat deze werkwijze vruchtbaar is, hebben de afgelopen jaren wel bewezen. Naast het grote aantal projecten kwamen ook onverminderd de vragen voor excursies, presentaties en lezingen op het Samenwerkingsverband af. Hieronder volgt een beknopt overzicht.

Excursies

Het Samenwerkingsverband Waterland verzorgde in de jaren 1993 tot en met 1998 excursies voor de volgende instellingen en organisaties:

- Bureau Landbouw
- Waterschapsbesturen
- Vereniging tot behoud Hekslootpolder
- Stichting Landschapsbeheer Noord-Holland
- Europese workshop agrarisch natuurbeheer
- NWR
- Geografen Rijksuniversiteit Groningen
- Statenleden Provincie Noord-Holland
- Franse Landbouwvoorlichters
- Tweede-Kamerfractie VVD
- Boeren uit Berkhout
- Cursisten Internationaal Agrarisch Opleidingscentrum Wageningen
- Boeren uit Bleiswijk

- LTO-vakgroep Veehouderij
- BGM-ambtenaren Provincie
- Platform Rioleringen
- Boeren uit Broek op Langedijk

Lezingen en presentaties

- Presentatie brochure Boerenzwaluwen in Waterland
- Jaarlijkse Weidevogelavonden in voorjaar en najaar, tot en met 1995
- Bijdrage workshop Studiedag veenweideproblematiek Noord-Holland
- Interview met blad Vogels
- Ondersteuning stichting Veenweide bij initiatief in Vechtstreek
- Ondersteuning opzetten weidevogelbescherming in Baarsdorpermeer
- Interview door LUW over boeren in relatielengebieden
- Bijdrage veenweidesymposium
- Dia's over slootkantonderzoek geleverd voor expo integraal waterbeheer op Neeltje Jans
- Lezing op voorlichtingsavond boeren Groengebied Amstelland
- Lezing over weidevogelbeheer WLTO-afdeling Amstelland
- Lezing over agrarisch natuurbeheer voor Natuurmonumenten
- Voordracht in BES-gebied over agrarisch natuurbeheer
- Presentatie tijdens gecombineerde landelijke weidevogel- en fietsdag
- Voorlichtingsavond voor agrariërs over helofytenfilters
- Lezing over proefproject helofytenfilters voor Platform Riolering

Vertegenwoordiging in commissies, werkgroepen, discussiebijeenkomsten e.d.

- Platform Waardevol CultuurLandschap Waterland
- Adviescommissie Agrarisch Natuurbeheer ROC-Zegveld
- Discussieavond Waterhuishoudingsplan Samenwerkende Waterschappen in Hollands-Noorderkwartier
- Discussieavond Provincie Noord-Holland, gebiedsvisie Waterland-Zaanstreek 2030
- Discussiedag Landbouw Agenda 2000
- Advies natuurontwikkeling Zwarte Gouw
- Advies waterhuishoudingsplan Binnengouw

Reacties op plannen, bezwaarschriften, e.d.

- Reactie op conceptbestemmingsplan gemeente Waterland
- Bezwaarschrift op concept Waterhuishoudingsplan Provincie Noord-Holland
- Bemoeienis met Natuurontwikkelingsplannen Waterland-Oost

Blik op de Toekomst

En ook na deze opsomming is nog steeds niet het juiste beeld van het Samenwerkingsverband Waterland gevormd. Een groot deel van de tijd besteedt het Samenwerkingsverband namelijk met praten over koetjes en kalfjes, schapen en lammetjes, grutto's en Kievitten, bloemetjes en slootkanten. Elke twee weken zit het Samenwerkingsverband gezellig rond de tafel en bespreekt de leuke en minder leuke dingen van de dag. Onderwerpen als een pas geboren kalf tot de toekomst van de melkveehouderij in Waterland wisselen elkaar met het grootste gemak af. En het is in deze sfeer dat het Samenwerkingsverband ook praat over haar eigen toekomst.

Het Samenwerkingsverband heeft zich vanaf 1995, na de oprichting van de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland, op haar rol bezonnen. De milieufederatie Noord-Holland zag voor zichzelf geen zinvolle bijdrage meer en heeft zich in 1997 officieel teruggetrokken. De overige leden wilden niet langer verder met de verantwoordelijkheid dragen voor een groot aantal projecten zoals die de afgelopen 5 jaar zijn uitgevoerd. Maar wat wil het Samenwerkingsverband dan wel?

Het Samenwerkingsverband wil denken, discussiëren en ideeën vormgeven over zaken die Waterland raken. Naast vrijblijvende discussies over zaken van alledag wil het Samenwerkingsverband een aantal onderwerpen in de nabije toekomst wat breder en projectmatiger benaderen. Het denkt daarbij met name aan het leveren van bouwstenen voor een toekomstvisie voor Waterland en de rest van het veenweidegebied. Thema's die het Samenwerkingsverband in dit verband dieper wil uitspitten, zijn de relatie tussen stad en platteland, de rol van landbouw en water in het veenweidegebied en de toekomstige rol van boeren in het beheer van weidevogelreservaten. Er zijn ook onderwerpen die zich minder lenen voor een projectmatige benadering maar de regelmatig 'spontaan' op de agenda komen, zoals de Landinrichting en de toekomst van Waterland als Waardevol Cultuurlandschap.

De positie die het Samenwerkingsverband voor zichzelf ziet is die van een onafhankelijke denktank die problemen analyseert en mogelijke oplossingen aandraagt. Zodra deze oplossingen naar buiten kunnen worden gebracht en daarbij belangen in het geding komen van de landbouw

of het agrarisch natuurbeheer, wil het Samenwerkingsverband niet meer of minder doen dan de organisaties adviseren die op dit punt hun taak hebben, de WLTO, de Natuurvereniging en de gemeentelijke en provinciale overheden.

Vanaf 1998 is het Samenwerkingsverband een organisatie zonder personeel. Onderwerpen waarvoor onderzoek of schrijfwerk nodig is, worden gedeeltelijk uitbesteed. Het Samenwerkingsverband kiest voor een stuk praktijkonderzoek wanneer dit een bijdrage kan leveren aan de ideevorming of de discussie. In het verleden is maar al te vaak gebleken dat het makkelijker denken is met praktijkvoorbeelden op tafel, zoals bij het halsbandproject met grauwe ganzen en het waterzuiveringsproject met helofytenfilters.

De vergaderingen en discussies van het Samenwerkingsverband hebben plaats op basis van volledige vrijwilligheid. En hoewel vrijwillig niet voor vrijblijvend hoeft te staan betekent het voor de leden van het Samenwerkingsverband wel vrijheid. En juist met die vrije, ongebonden rol wil het Samenwerkingsverband verder. Als denktank met een praktijkmotor.

De organisatie

Het Samenwerkingsverband Waterland bestaat sinds 1982 als een platform voor overleg tussen de Werkgroep Jonge Boeren Waterland, het Centrum voor Landbouw en Milieu, de Milieufederatie Noord-Holland en enkele onafhankelijke natuurbeschermers. Op 25 juli 1995 is officieel de Stichting Samenwerkingsverband Waterland opgericht. De bestuursleden van de stichting zijn:

- Wouter van der Weijden, voorzitter
- Henk de Gier, vice-voorzitter
- Ton Geraerds, secretaris (tot 1997)
- Simon Hoogendoorn, penningmeester
- Dirk Tanger
- Klaas Smit (tot 1997 bestuurslid, sindsdien nog regelmatig op bezoek)
- Paul Terwan
- Frank Visbeen
- Adriaan Guldemon
- Jaap Honingh

In 1997 trok de Milieufederatie Noord-Holland zich na een geleidelijk afnemende inbreng terug uit het Samenwerkingsverband Waterland.

In de periode 1993-1998 had het Samenwerkingsverband de volgende freelance, gedetacheerde en vrijwillige projectmedewerkers:

- Truus Bouwhuis (1993-'95)
- Ton Eggenhuizen (1995)
- Nico Jonker (1993-'98)
- Frode Numan (1995-'98)
- Frans Parmentier (1993-'96)
- Willemijn Prast (1995)
- Paul Terwan (1997-'98)
- Frank Visbeen (1993-'98)

Willem van Rooyen van de Stichting tot behoud van Waterland is adviseur en agendalid van het Samenwerkingsverband Waterland.

Het Samenwerkingsverband vergadert al meer dan 17 jaar één keer per veertien dagen.

Publicaties

Natuurprojecten

Rapporten

- * Het effect van graslandgebruik op de productiviteit van weidevogels en grasland in Waterland. 1984. (X)
- * Beheersovereenkomsten in Waterland. 1984 (X)
- * Eten wat de Pot schaft. Verslag van een enquête onder boeren in Waterland over het afsluiten van beheersovereenkomsten. 1984.
- * Dichtheidsanalyse van weidevogels op grasland zonder gebruiksbepalingen in Waterland. Intern verslag. 1984 (X)
- * De productiviteit van weidevogels bij intensief graslandgebruik in Waterland. 1986.
- * Speelruimte voor weidevogels. Weidevogelbeheer op bedrijfsniveau door aanpassingen in het graslandgebruik. 1986. (X)
- * Broedsucces van weidevogels in Waterland (1985). 1987. (X)
- * Weidevogels in Waterland in 1986. 1987. (X)
- * Nestbeschermers onder stroom. 1988. (X)
- * Lotgevallen weidevogellegfels in Waterland (1987 & 1988). 1989.
- * Weidevogelbescherming in Waterland 1989. 1990. (X)
- * Bloemrijke slootkanten in Waterland. Een visie op beheer en ontwikkeling. 1990. (X)
- * Weidevogelbescherming in Waterland in 1990. 1990. (X)
- * Waterlandse slootkanten. Effecten van perceelsgebruik en -inrichting op de slootkantvegetatie. 1991. (X)
- * Weidevogelbescherming in Waterland in 1991. 1992. (X)
- * Weidevogels, grondgebruik en Waterpeil in Waterland 1982-1991. 1993.
- * Weidevogelbescherming en boerenzwaluwen in Waterland (1993). 1993. (X)
- * Experimenteel botanisch slootkantbeheer in Waterland. Een beknopt tussentijds verslag over de periode 1990-1993. 1994.
- * Weidevogelbescherming in Waterland 1994. 1995. (X)
- * Weidevogelbescherming in Waterland 1995. 1996. (X)
- * Grazende vogels in Waterland. 1996.
- * Beloning van agrarische natuur in Waterland. 1996. (CLM)
- * De plantenkant van Waterland. 1997.
- * Boerenzwaluwen in Waterland, herziene druk 1997.
- * Natuurlijke oeververdediging in Waterland. 1997.
- * Grauwe ganzen in Waterland. Intern rapport. 1998. (X)

De plantenkant van W

experimenten met botanisch

Waterland op weg

Verkenning van moerassen en

GRAZEND

Artikelen

- * Een welkom van boer en buitenman voor de 'boeren'vogels. Nuchter samenwerkingsbeleid in Waterland werpt vruchten af. *Vogels*. 4:16-18. 1993.
- * Samenwerking tussen boeren en natuurbeschermers in Waterland. *Natuur en Milieu* 84:14-8 1984.
- * Het effect van intensief graslandgebruik in Waterland op weidevogels. *Het Vogeljaar* 34:1-16-1986. (X)
- * Enige ervaringen met weidevogelbeheer in 1989. *Veenweide* 2(3):25-6-1989.
- * Bloemrijke slootkanten in Waterland. *Noord- en Zuid-Hollands Landschap* 21(3):17-18-1992.
- * Meadow birds, fieldmanagement and nest protection in a Dutch peat soil area. *Wader Study Group Bulletin*-1993.
- * Weidevogels, graslandgebruik en Waterpeilen. *Landinrichting* 34(3):28-33. 1994.
- * Weidevogels, waterpeil en nestbescherming: tien jaar onderzoek aan Kievit *Vanellus vanellus*, Grutto *Limosa limosa* en Tureluur *Tringa totanus* in een veenweidegebied. *Limosa*. 1995
- * De Boerenzwaluw *Hirundo rustica* in Waterland-Oost. *De Graspieper* 1996.
- * Grauwe ganzen in Waterland. *De Graspieper* 1997.
- * Halsbanden en pootringen bij zwanen en ganzen. *De Graspieper* 1997.
- * De grauwe gans *Anser anser* in Waterland-Oost. *De Graspieper* 1997.
- * Waterlanders in Flevoland. *De Grauwe gans* 1997.

Milieuprojecten

Rapporten

- * Gevolgen van het uitrijverbod dierlijke mest voor Waterland. Effecten op landbouw, milieu en natuur in een veenweidegebied. 1987 (X)
- * Mest in Waterland. Naar een optimaal gebruik van mest in een veenweidegebied. 1990 (nog 2)
- * Waterzuivering met helofytenfilter-een praktijkproef op twee melkveebedrijven in Waterland'. 1998.

Artikelen

- * Helofytenfilters in Waterland, *de Groene Hollander* oktober 1997.

Overige projecten

- * Beheersplan voor Waterland. 1982. (X)
- * Grasbanen, ervaringen uit de praktijk. 1992 (X)
- * Video met diaklankbeeld 'Natuurlijke boeren in Waterland' 1995 (X)
- * Een vereniging voor agrarisch natuurbeheer in Waterland-Voorstudie. 1995
- * Waterland op weg naar de 21ste eeuw. 1998.

(X) = niet meer leverbaar, CLM = te bestellen bij Centrum Voor Landbouw en Milieu)

Het *Samenwerkingsverband Waterland* bestaat sinds het voorjaar van 1982. Boeren en natuurbeschermers werken hierin samen aan natuur- en milieubeheer in Waterland. De inmiddels ruim 16 jaar goed lopende samenwerking heeft vele ideeën opgeleverd die op grote schaal door boeren in de praktijk worden toegepast. Ook buiten Waterland.

Denk aan de bescherming van nesten van weidevogels, het botanisch beheer van slootkanten en de aanleg van natuurvriendelijke oeververdedigingen. Voor een professionele uitvoering van de vele natuurprojecten op boerenbedrijven heeft het Samenwerkingsverband het initiatief genomen tot de oprichting van de *Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland*.

Het Samenwerkingsverband zelf gaat door als een onafhankelijke groep van boeren en natuurbeschermers die nadenken, discussiëren en workshops organiseren over onderwerpen op het gebied van platelandsontwikkeling en agrarisch natuur- en milieubeheer.

